

OYBEK ADABIY-TANQIDIY QARASHLARI

Olimova Barno Maxmudjonovna

Farg'ona davlat universiteti

Filologiya fakulteti talabasi

Annotasiya: Ushbu maqola Oybekning adabiy-tanqidiy qarashlarini o'rganishga bag'ishlangan bo'lib, unda adibning o'zbek adabiyoti va adabiy tanqidchilik rivojiga qo'shgan hissasi ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Oybekning hayoti, ijodiy faoliyati va dunyoqarashining shakllanishiga ta'sir etgan omillar haqida so'z yuritiladi. Adibning mumtoz sharq adabiyoti, o'zbek milliy adabiyoti hamda jahon adabiyoti namoyandalari ijodidan ta'sirlangani yoritilib, uning estetik qarashlari shakllanish bosqichlari ochib beriladi. Oybekning badiiy adabiyot, ijodkor mahorati, realizm va xalqchilik haqidagi qarashlari batafsil tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Oybek, adabiy tanqid, o'zbek adabiyoti, realizm, xalqchilik, badiiy mahorat, ijodkor mas'uliyati, adabiyotshunoslik, badiiy obraz, estetik qarashlar, ma'naviyat, adabiy meros, tanqidchilik, san'at, milliy adabiyot.

O'zbek adabiyoti tarixida Oybek nafaqat iste'dodli shoir va yozuvchi, balki yetuk adabiyotshunos va adabiy tanqidchi sifatida ham muhim o'rin egallaydi. Uning adabiy-tanqidiy qarashlari o'zbek milliy adabiyotining taraqqiyotida katta ahamiyat kasb etgan bo'lib, realizm, xalqchilik, badiiy mahorat va ijodkor mas'uliyati kabi masalalarni yoritishda muhim nazariy asos vazifasini bajargan. Oybekning qarashlari uzoq yillar davomida shakllanib, uning hayotiy tajribasi, ijodiy muhiti hamda mumtoz va zamonaviy adabiyot namunalari ta'sirida rivojlangan.

Oybek XX asr o'zbek adabiyotining yirik vakillaridan biri bo'lib, uning hayoti va faoliyati murakkab tarixiy davr bilan chambarchas bog'liqdir. Adib yoshligidan ilm-fan va adabiyotga katta qiziqish bildirgan. U yashagan muhit, jadidchilik harakati, milliy

uygʻonish gʻoyalari hamda davrning ijtimoiy-siyosiy jarayonlari uning dunyoqarashi shakllanishiga sezilarli taʼsir koʻrsatgan[1].

Oybek ijodiy faoliyati davomida xalq hayoti, inson qalbi va jamiyat muammolarini chuqur tasvirlashga intildi. Uning asarlarida milliy ruh, insonparvarlik va maʼnaviy qadriyatlarga alohida eʼtibor beriladi. Adib yashagan adabiy muhit ham uning tanqidiy qarashlari shakllanishida muhim omil boʻlib xizmat qilgan. U oʻz davrining koʻplab ijodkorlari bilan ilmiy va ijodiy aloqada boʻlib, adabiyot taraqqiyoti masalalariga faol munosabat bildirgan.

Oybekning adabiy-estetik qarashlari shakllanishida oʻzbek mumtoz adabiyoti katta rol oʻynagan. Ayniqsa, Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur kabi mumtoz adiblarning insonparvarlik, maʼrifatparvarlik va badiiy mukammallik haqidagi qarashlari Oybek ijodida davom ettirilgan. Adib mumtoz merosni chuqur oʻrganib, uni zamonaviy adabiyot taraqqiyoti bilan uygʻunlashtirishga harakat qilgan[2].

XX asr oʻzbek zamonaviy adabiyoti vakillari va jahon adabiyoti namunalari ham Oybek dunyoqarashining shakllanishiga taʼsir koʻrsatgan. Realizm tamoyili, hayotni haqqoniy tasvirlash va xalq manfaatlarini ifodalash masalalari uning tanqidiy qarashlarida asosiy oʻrin tutadi. Shu bois Oybek adabiyotning jamiyat hayotidagi oʻrni va maʼnaviy ahamiyatiga katta eʼtibor qaratgan. Oybekning adabiy-tanqidiy faoliyati uning ijodiy izlanishlari bilan bir qatorda rivojlandi. U dastlab adabiyot va sanʼat haqidagi maqolalari orqali tanqidchilik maydoniga kirib keldi. Adib oʻz maqolalarida badiiy asarning gʻoyaviy mazmuni, obrazlar tizimi, til va uslub masalalariga alohida eʼtibor qaratgan.

Oybek tanqidchilik faoliyatida adabiyotning xalq hayoti bilan uzviy bogʻliq boʻlishi kerakligini taʼkidlagan. U haqiqiy sanʼat inson qalbiga taʼsir qilishi, maʼnaviy kamolotga xizmat qilishi lozim deb hisoblagan. Shu sababli uning tanqidiy maqolalarida realizm, hayotiylik va badiiy mahorat mezonlari asosiy tamoyil sifatida namoyon boʻladi. Adibning bu qarashlari keyinchalik oʻzbek adabiy tanqidchiligi rivojiga sezilarli taʼsir koʻrsatgan[3].

Oybekning adabiyot va ijodkor haqidagi qarashlarini ilmiy jihatdan tahlil qilish hamda uning adabiy-tanqidiy merosining o‘zbek adabiyoti taraqqiyotidagi o‘rnini yoritishdan iboratdir. Ish davomida adibning realizm, xalqchillik, badiiy mahorat va adabiyotning ma’naviy-tarbiyaviy ahamiyati haqidagi fikrlari keng o‘rganiladi.

Maqsadni amalga oshirish uchun quyidagi vazifalar belgilab olindi:

-Oybekning adabiyot va san’at haqidagi ilmiy-estetik qarashlarini tahlil qilish;

badiiy asarda realizm va xalqchillik masalalarining adib ijodida qanday talqin etilganini yoritish;

-Oybekning shoir va yozuvchi mahorati haqidagi fikrlarini o‘rganish;

adabiyotning inson tarbiyasi va ma’naviy kamolotdagi o‘rni haqidagi qarashlarini ochib berish;

-adibning adabiy-tanqidiy qarashlarining o‘zbek adabiyotshunosligi rivojiga ta’sirini baholash[4].

Oybekning fikricha, haqiqiy adabiyot xalq hayotini haqqoniy aks ettirishi, inson qalbini tarbiyalashi va jamiyat ma’naviyatini yuksaltirishga xizmat qilishi kerak. Shu sababli uning adabiy-tanqidiy qarashlarida realizm va xalqchillik asosiy tamoyil sifatida namoyon bo‘ladi. Adib ijodkorning mahoratini hayotni chuqur anglash, badiiy obrazlarni tabiiy va ta’sirchan yaratish qobiliyati bilan baholagan. U adabiyotning tarbiyaviy kuchiga alohida e’tibor berib, badiiy asar insonni ezgulikka, ma’rifat va komillikka yetaklashi lozimligini ta’kidlagan.

Quyidagi jadvalda Oybekning adabiy-tanqidiy qarashlarining asosiy yo‘nalishlari va ularning ahamiyati umumlashtirilgan:

Yo‘nalish	Oybekning qarashlari	Ahamiyati

Realizm	Adabiyot hayotni haqqoniy aks ettirishi kerak	Asarning hayotiy va ta'sirchan bo'lishini ta'minlaydi
Xalqchilik	Asar xalq manfaatlarini va ruhiyatiga xizmat qilishi lozim	Milliy adabiyot taraqqiyotiga yordam beradi
Ijodkor mahorati	Yozuvchi chuqur bilim va badiiy tafakkurga ega bo'lishi kerak	Kuchli badiiy obrazlar yaratiladi
Adabiyotning tarbiyaviy ahamiyati	Adabiyot inson ma'naviyatini yuksaltiradi	Yosh avlod tarbiyasida muhim o'rin tutadi
Tanqidchilik qarashlari	Adabiy tanqid adabiyot rivojiga xizmat qilishi kerak	Adabiy jarayonning rivojlanishiga ta'sir qiladi

Oybekning adabiy-tanqidiy merosi o'zbek adabiyotshunosligi va tanqidchiligi rivojida muhim o'rin tutadi. Uning ilmiy-estetik qarashlari keyingi avlod ijodkorlari va olimlari faoliyatiga sezilarli ta'sir ko'rsatgan. Adibning realizm va xalqchilik tamoyillariga asoslangan qarashlari bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan bo'lib, hozirgi davr adabiyotshunosligi va ilmiy tadqiqotlarida muhim manba sifatida xizmat qilmoqda[5].

Oybekning adabiy-tanqidiy qarashlarini chuqurroq o'rganishga xizmat qiladi. Adibning realizm, xalqchilik, badiiy mahorat va adabiyotning tarbiyaviy ahamiyati haqidagi fikrlari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Bu esa o'zbek adabiyoti va adabiyotshunosligi taraqqiyotida Oybekning tutgan o'rnini yanada kengroq ochib berishga yordam beradi.

Natijada esa o‘zbek adabiy tanqidchiligi tarixini o‘rganishda, adabiyotshunoslikka oid ilmiy ishlarda hamda talabalarning ilmiy izlanishlarida muhim manba sifatida foydalanilishi mumkin. Oybekning ilmiy-estetik qarashlari va uning keyingi ijodkorlarga ko‘rsatgan ta’siri haqida batafsil tasavvur hosil qilinadi. Unda adibning qarashlari hozirgi davr adabiy jarayonlari bilan bog‘liq holda tahlil qilinadi.

Oybek o‘zbek adabiyotida nafaqat iste’dodli shoir va yozuvchi, balki yetuk adabiyotshunos hamda adabiy tanqidchi sifatida ham muhim o‘rin egallaydi. Uning adabiy-tanqidiy qarashlari realizm, xalqchilik, badiiy mahorat va ma’naviyat kabi muhim tamoyillarga asoslangan bo‘lib, o‘zbek adabiyoti taraqqiyotiga katta hissa qo‘shgan.

Adibning adabiyot va san’at haqidagi fikrlari badiiy asarning hayotiyliigi, xalq manfaatlariga xizmat qilishi hamda inson ma’naviyatini yuksaltirishga qaratilgani bilan ahamiyatlidir. Oybek ijodkorning mahoratini chuqur bilim, hayotni haqqoniy tasvirlash va ta’sirchan badiiy obraz yaratish bilan bog‘laydi. Shu sababli uning qarashlari keyingi davr o‘zbek adabiyotshunosligi va tanqidchiligi rivojiga sezilarli ta’sir ko‘rsatgan.

Bugungi kunda ham Oybekning adabiy-estetik qarashlari o‘z dolzarbligini saqlab qolmoqda. Uning ilmiy va ijodiy merosi yosh avlodni ma’naviy barkamollikka, milliy qadriyatlarni hurmat qilishga va adabiyotga mehr bilan qarashga undaydi. Shu bois Oybekning adabiy-tanqidiy faoliyati o‘zbek adabiyotshunosligining muhim sahifalaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Oybek. *Tanlangan asarlar*. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot.
2. Oybek. *Adabiyot va san’at masalalari*. – Toshkent.
3. Alisher Navoiy. *Xamsa*. – Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi nashriyoti.
4. O‘zbekiston Fanlar akademiyasi. *O‘zbek adabiyoti tarixi*. – Toshkent.
5. Quronov D. *Adabiyotshunoslik nazariyasi asoslari*.
6. Ziyouz.com sayti